

M. T. B. COLLEGE, SURAT

Manuscripts Library

No. Ref.
Ser.

871

Title: Bhagawot
(Deshasthaka)

Later

871

871

भागवत - दशमस्कंध

Incomplete

: Bhāṅawatī - Daśama -		Title
:	Skandha	: Author
:	:	: Editor
:	:	: Year, Vols.
:	:	: Publisher
871	:	: Remarks

दश. ५. श्रीगणेशायनमः विश्वसर्गविसर्गादिनवलक्षणालक्षितं श्रीकृष्णायपरधामजगद्गामनमः
ममत् ३ दशमेदशमंलक्ष्यमाश्रिताश्रयावग्रहं कीडतांघडुकुलांभोधोपरादेनेमुक्षयते २
३ दशमेकृष्टसाकीर्तिवितायानुवर्ण्यते धर्मग्लानिनिमित्तस्तुभिरोधोदुष्टभूभुजां ३ प्राकृतादि
श्रुतुद्वायोनिरोधःसतुवर्णितः तत्तत्प्रसंगतःसृष्टिसंहारादिनिरूपणैः ४ कृतानवतिरध्याया
दशमेकृष्टकीर्तये आदौनतुर्भिरध्यायैर्बलप्रार्थनयावनेः ५ भारहृतेहरेर्जमसप्रसंगनिरूप्य
ते गोकुलेमथुरायांनंदारवत्यांततःकभाह ६ कृष्टलीलाविधाप्रोक्तान्ततद्देस्तेनेकधा
७ सप्तचविंशताध्यायैर्दृष्टुंदावनादिषु गोकुलेवसतोलीलावर्ण्यतेसरदुष्कृतौरा ८ लंके
राजोवाव कथितोवंशविस्तारोभवतासोमपूतैर्यथोः राज्यांनोभयवश्यानांचरितंपरमाद्भु
तं ३ यदोअधर्मशीलस्यनितरांमुनिसत्तमः तत्रांशेनावतीर्णस्यविह्वोकर्योनिशंसनः १
अवतीर्ययदोवंशेभगवान्भूतभावनः कृतवाच्यानिविश्वात्मातानिनोवदविस्तरात् ३

अत्र लोके त्रिविधा जनाः मुक्तामुमुक्षुवो विषयिणश्चेतेषां मध्ये अत्र न कस्याथ लं प्रत्यय इत्याह निवृत्ततैर्षीरिति गतहृत्तैर्मु
 तैरित्यर्थः मुमुक्षुणा मयमेवोपाय इत्याह भवौषधादिति विषयिणां परमो विषयो यमेवोपायः श्रोत्रमनोभिरामादिति
 अगताशक्त्यस्मात्तमात्मानं हंतीत्यपराधस्तस्मात् पराधातिन इति वा ४ कुवास्मत्कुलदेवतं कुल्लोतस्त्वत्तयैव निवृ
 श्रोतयेत्यारायेनाह वितामह इति अमराज्यंति यैस्तैर्देवतोभीष्मस्तदाद्यै रतिरथैस्तिमिगिलकुथै दुरत्ययं कसपदमिव
 निवृत्ततैर्षीरुपीयमाना द्वौषधाब्जोत्रमनोभिरामात् कउत्तमश्लोकगुणानुवादाद्युमानिरज्येत विनाश
 शतघ्नात् ४ विताममेसमेमरं जयैर्देवतोद्यातिरथैस्तिमिगिलैः दुरत्ययं कौरवसैन्यसागरं
 कृत्वा तन्वत्सपदं स्मयत्सुवाः ५ दौण्यश्विषुशमिदं मदंगं संतानवीजं कुरुपांडवानां जुगोपकुरु
 क्षिं गत आतयश्चोमातुः श्रमेयः शरणं वगतायाः ६ श्रीकृष्णाय नमः गोपीनानाया०

अथत्यं कृत्वा तु द्वीकृत्या तारम् श्रीकृष्णवक्त्रोयेषीत तस्य वीर्याणि वदस्व तिरुतीयेणात्मयः ५ न केवलं पांडवा
नेवारक्षितवान्यो मम दंशरिरमपासाह द्वौप्यस्त्रविबुधमिति दौणेरभ्याप्तावैलास्रेण दधमिदं मर्द्धरिरं कुरुणां
च पांडवानां च संतानस्य निदानं मम मातुः कुक्षौ प्रविशेधत न केन जुगोपेति ६

८. ५. अविलदेहभाजां सर्वपाणिनां अंतश्च हि अयुः स्वस्वेण कालस्यैव अंशमभिप्रायेण एकवचनं मृत्युं संसारं उत अपि अमृतं
मपि पुण्यद्वीयेषां विदस्व ब्रह्म अयं भवः अंत्यमिमं रूपेणांतर्दृष्टीनां मुक्तिं ब्रह्मदेष्टुं नान्यथा कालस्यैव मृत्युं ददाति यतो य
तोतं दृष्ट्या तदीया एव श्रोतव्या इति ७ ननु बलं मंदं सारणं च दुर्मेदं विपुलं ध्रुवं वसुदेवश्च रोहिण्यां कृतादीनुदपादय
दिति रोहिण्यास्तनयोरामः प्रोक्तः वसुदेवस्तदेव कथा मष्टपुत्रान् जीवन्तः किं तिमंतं स्वर्गेण वभदसेन मुदा रधीः मृदुं संमदं

वीर्यापितस्त्या अविलदेहभाजां मंतर्वहिः पूरुषकालस्यैः प्रयच्छतो मृत्युमुतामृतं च मायामनुष्यस्य वदस्व वि
दं ८ रोहिण्याः स्तनयः प्रोक्तो रामः संकर्षणः स्वया देवः आगर्भसंबन्धः कृतो देहांतरं विना ९ कस्मात्सुकुं
दा भगवान् पितृगोहाद्वैदुजंगतः क्वासंज्ञातिभिः सार्धं कृतवान् साहतां पतिः १० कुजेव सन्निमकरोत्
मधुपर्कवैरागः आतरं वावधीत्समात्सुद्रातदर्हणं ११ देहं मानुषमाश्रित्य कति वर्षाणि वृष्टिभिः यदु
पयो सहावासी सत्यः न त्यभवाभ्योः १२ एतदयं सर्वमेतुं कुरु विवेचितम् वक्तुमर्हसि सर्वं ज्ञानं दधाना
यवित् १३ नैषातिदुःसहा ~~व्या~~ न्मत्यक्तो दमपि बाधते विवतं बन्धुत्वां भोजयुतं हरिकथा मृतं १३

नभदं संकर्षणमहीश्वरं अष्टमस्तनयोरारक्षीत् स्वयमेव हरिकिलेति पुनर्देवक्या गर्भसंबन्धस्तस्यैवोक्तः सकुतो घटत इ
त्यस्यैवः ८ कस्मादिति भगवतः संसृज्यं का संसृज्यं दित्यर्थः ९ मातुर्भ्रातरं संसृतस्मादधानं देहं अज्ञासाक्षात्कस्मादवधीत्
१२ ननु देवक्या पीडितस्य तिकुतः श्रवणावकाशस्तत्राह नैषेति सक्तो दकस्यापि मम जीवन्हरिकथा मृतपाननिमित्तं तदुपर
मस्यैव जीवितनस्यादित्यर्थः १३ श्रीकृष्णाय नमः

एवं साधुवादं समीचीनं प्रथमं भागवतप्रधानं भागवतेषु श्रेष्ठः १४ यथा मता तैरुक्तानि श्रयाय तयतो बुद्धेः १५ १६ तत्र तावत्स
थमं भगवदवतारमाह भूमिस्थित्यादभिवेचनैः श्लोकैः दत्तं नृपया जाये दैत्यास्तेषां मनीकशता नाम युतैर्वा भूरिभारस्तेनाक्रांता

मृत उवाच एवं निशम्य भृगुर्नंदसाधुवाचं दं वैयासिकः स भगवानथ विस्तुरातं प्रत्यक्षं कुरु चरितं कलि
कल्पप्रचाराहर्तुमारभत भागवतप्रधानः १४ श्रीकृष्ण उवाच समाश्रयसिता बुद्धिस्तव राजर्षि सत्तम वासु
देवकथायां ते यज्ञाता नैषिकीरतिः १५ वासुदेवकथाप्रश्नः पुरुषांस्त्रीनूपुनातिहि वक्तारंष्ट्रकंश्चोदंस्तुत्याद
सलियलं यथा १६ भूमिर्देव नृपयाज न दैत्यानां कशता युतैः आक आक्रांता भूरिभारेण ब्रह्मणं श
रणं यया १७ गोभृत्वाश्च मरुवीरिव द्वा कंरंतो कुरु पंयया विभोः उपस्थितांति केतस्यैव स नं स्वमवोचत १८
वस्मात्तदुपधायोय सह देवैः सथा सह जगाम स त्रिनयनस्तीरं क्षीरपयोनिधेः १९ तत्र गदाजनभाय देव
देवं वृषाकपिं पुरुषं पुंस्वसूतेन उपतस्त्रे समाहितः २० गिरं समाधोगगने समीरितां निशम्य वेधास्त्रिदश
नुवाच ह गांपौरुषी मे शृणु मे शृणुतामराः पुनर्विधीयतां माश्रुतयैव माचिरं २१

भूरिभारस्तेनाक्रांता १६ विभोरंति केदुपस्थिता सती १८ पौरुषी पुरुषस्य भागवतो गांवचं मे मतः आश्रु शृणुत माचुरुं
अविलंबितं तयैव विधीयतां चेति २१ श्रीकृष्ण वासुदेवाय नमः

विद्यायनात् पुरैवपुंसाद्विभेदो ज्वरसापः २२ देवकीगर्भसंनिर्वाणयशोदामोहनादिकार्योर्थोययशोदायां सभविष्य
ति २५५ २६ तत्रभोजेदेवधनागारे अवताराय प्रस्ताकथामाह २२ सेन इत्यादिनायावदथाय समासि मथुरां आ

पुरैवपुंसावधतो धराज्वरो भवद्विरौय दुष्पज्यतां सयावदुयो भरीभ्वरेभ्वरः स्वकात्त्रशक्त्याक्षपयं
श्वरेद्वि २१ वसुदेवगृहे साक्षाद्गवान्पुरुषः परः अनित्यतेतस्त्रियार्थं संभवंतु सुरस्त्रियः ३३ वासः
देवक्या लावंतः सहस्रवदनः स्वराट् अगुतो भवता देवो हरेः प्रियविकीर्षया २४ विष्णोर्मया भगवती यया
संमोहितं जगत् आदिष्टा प्रभुणा शेन कार्यार्थं संविष्टा २५ श्रीशुक उवाच इत्यादिश्यामराणा
प्रजापतिरतिविभुः आश्वासय महीगीभिः स्वधाम परमं ययौ २६ २२ सेनो युद्धं मथुरां भवसंभु
गं माथुरां दुरसेनो भविष्यान्नुभुजेपुरा २७ राजधानीततः सांभूतवेयादवै भूभुजां मथुरां भग
वान्यत्र नित्यं संनिहितो हरिः २८ तस्यां तु कर्हि विद्योरीर्वसुदेवः कर्हि देवः देव्या सूर्यया सार्धं प्रया
णाय मासह २९ उग्रसेनः कंसः स्वसः प्रियविकीर्षया २५ २१ मीनह्यानां जग्राहरोम्भेरय
शतैर्वैतः ३० चतुशतं पारिवर्हं गजानां हेममालिनां अश्वानां मयुतं सार्धं रथानां च विषष्टां ३१ श्रीकृष्ण
वसन् विषयान् देशान् ३६ सूर्ययानवोढया प्रयाणे प्रयाणार्थं २६ २२ मीनप्रगृहणान् अग्रहीत् ३० पारिवर्हं उपस्कृत् ३१

आभाथोरेकं सेतिसंबोधं ताहनिष्यति ३१ कुलपांसकः कुलदूषणः आरुद्रुधुक्तः कवेकेशवंधे ३४ दशसंक्रं
महाभाग इति अयं भावः स्वजन्मनिर्हर्षेण देवतेरानकदुर्दुभिधोषणाद्राविभगवद्वतारेण शक्त्यप्रतीकारता संभवतीति
सांबो यत्सक्त्या कृपाविषयत्वेनोपपत्तिभिश्च साममार्गेण संबोधयन् ३६ मरणभये न हं मीतिवैतथापि मरणस्यापरि

दासानां कुसुमारीणां देशोत्ते समलकृते दुहिते देवतः प्रदाद्याने दुहितवत्सलैः ३२ शंखतूर्यमदंगा
श्वने दुर्दुभयः समं प्रयाणप्रक्रमेता वद्वधोऽसुमंगलम् ३३ पथि प्रगृहिणं कंसमाभ्याहा शरीर
धाक् अस्यास्त्वामश्रमो गमो हंतायां वहसे बुध ३४ इत्युक्तं सखलपापो भोजानां कुलपांसकः भ
गिनिहतु भारवः स्वदूपाणिः कवेगृहीत् तं जुगुप्सितकर्मणा निशंसो नरपुत्रकं वासुदेवो महाभाग उ
वाच परिमंस्तयन् ३६ वसुदेव उवाच श्लाघनीयगुणः शरैर्भवान्भोजयशस्करः सकथं भगि
स्त्रियमुदाहपर्वणि ३७ मृकजं भवता वीरदेहेन सह जायते अथवा दशतोते वा भूयस्वै प्राणिनां भवः ३८

हारिणी यत्वा देहांतरस्य वश्यं भाविता तत्रापि वशे गमेमास्य दत्वा दीनामविशेषात् तद्वयेन पापाचरणमयुक्तमिदं
भिप्रेत्याह ३७ मृकजं भवता पित्यादि देहेन सह इति विधात्रालं लोरोलखितत्वादिति तथापि कालविलंबा
यं हं मीतिवैत तत्राह अथवेति अवश्यं भाविनीति निमरणे विलंबमात्रार्थं पापाचरणमयुक्तमिति भावः ३८

८२

किं च अस्मिन् देहे गते याददेहांतरं स्यात्तदा युज्यते पापे भाषितत्वात् ननु तु तदस्तीत्याह देहपंचत्वमापन्न इति आपन्नप्रत्ये
कमेव शादयन्त एव प्रथमं देहांतरं प्राप्य पश्चात् सर्वं पुनरुज्यते अत्र दृष्टांतः ब्रजनिधि एकेन भगवतो न हितेन पदातिष्ठन् भुव
मवष्टभ्य देहं विभक्त्यपश्चादयं पूर्वप्रदेशादुद्धृत्य पुरा निहितेन त्वोद्धतिर्न ह्यतः अत्र सुखीकारपरित्यागौ नास्त्यं तन्मिदं विषया
वितिस्य दृष्टं तां तरमाह यथा तृणजल्लेकेति साहित्येणान्तरमवष्टभ्य पूर्वदृष्टं त्यजति एवं कर्मपथेव ते मानो न्याः ३ विवि ४
देहविषयावेव स्वीकारपरित्यागौ दर्शयितुं दृष्टं तां तरमाह स्वप्रज्ञातदृष्टं तां दिदर्शनं श्रुतं दृष्टं तां दिदर्शनं ताभ्यामाहितं सं

देहपंचत्वमापन्नं देही कर्मो नु गोवशः देहांतरमनुप्राप्य प्राक्तनं त्यजते वपुः ४१ ब्रजं स्तुभ्य देकेन यथै
वैकेन गच्छति यथा तृणजल्लेके वंदेही कर्मणा गतः ४० स्वप्ने यथा पश्यति देहमीदृशं मनोरथो नाभिनिविष्ट
चेतनः दृष्टश्रुताभ्यां मनसानुवंतं यत्प्रपद्यते तत्किमपि स्वप्नमिति ४३ श्रीवसुदेवाय नमः

स्कारेण मनसा तदेवानुवंतं यत्न इदं शास्त्रं दृष्टश्रुतसदृशं देहं तां जादिरूपं किमपि अनिरुक्तं पापं यत्तिष्ठतां तरेषु तदे
वाहमिति प्रपद्यते मन्यते ततश्च जाग्रदेहादपगतस्मृतिर्भवति पुरुषो यथेति जाग्रदेव दृष्टं तां तरमाह मनोरथेनेति अत्रा
पि दृष्टश्रुताभ्यामिदं सर्वं योग्यं तथा च वक्ष्यति अंतो वै किं स्य चिद्वेतो मृ ४ करत्यंतं विस्मृति ऊनत्वात् तया पुंसः सर्वभा ४
वेन भरीद विषयस्वीकृतं प्रादुभयथा स्वप्न मनोरथे स्वप्न मनोरथं चेति त्वं प्राक्तनं न स्मरत्यसापित्यादि तद्वदत्रापि कर्मवशादेहांत
रप्राक्तनं त्यजतीति ४३

ननु विचित्रं देहहेतुं कर्मणां कृतत्वाद्देहविशेषप्रोक्तो किं कारणमत आह यतो यत इति देहस्य पंचत्वसमये पंचसगुणेषु भूतेषु माया
रचितेषु माययानानादेहस्येण रचितेषु देवैरुक्तं किमु स्वैरुक्तं कर्मणा बोधितं नात्राविकारात्कर्मनोयं यदेहं देवतिर्यगादिरूपं प्रतिधाव
ति धावन्न सत यं यमाप अभिनिवेशेन प्राप्तं तत्र तत्र असौ देहा जायते ननु मनुसा कर्तृत्वात् तदेव जायतां नवकर्ता सैत्यत आह प
पयमान इति तदेवाहमिति प्रपद्यमान मन्यमान तेन सह जायायत इति ४२ ननु सत्येवं भविष्येव किमपि देहमात्रं तथाप्यस्या
तिप्रियस्य राजदेहस्य रक्षणाय कृत्यमपि क्रियत इति चेत्तत्राह ज्योतिरिति अदृष्टं द्वादशविधोतिः उदकयुक्तेषु पाथार्थेषु घृण्य

यतो यतो धावति देवो दितं मनो विकारात्कमाप पंचस गुणेषु माया रचितेषु देहसौ प्रपद्यमानः सह ते न
जायते ४२ ज्योतिर्यथैवोदकपाथिवेष्वदसमीरवेगानुगतं विभायते एवं स्वमाया रचितेषु सौ पुमानगुणेषु
गानुगतो विमुच्यते ४३

दिषु यद्वा उदकेषु पाथिवेषु तैलधृतादिषु च प्रतिविंबेन स्थितं समीरस्य वायोर्वेगमनुगतं कंपादियुक्तं प्रतीयते यतो एवं स्वा
विधारचितेषु देहेषु सौ रागेणानुगतः प्रविशेमुच्यते अभिनिवेशं प्राप्नोति अयं भावः आत्मनस्तावदेहाद्यध्यासाज्जमे
कं सह तेन जायत इति ततश्चाद्यो न्यधर्माध्यासाद्यथा देहधर्माः कार्श्यादय आत्मनि प्रतीयते एवमात्मधर्माः प्रेमास्यदत्ता
दयोपि देहादिष्विति राजसूकरदेवो विशेषाभावात् यथोक्तप्रतीकार इति ४३ श्रीकृष्णाय नमः ४३

६०५

एवमुक्तं सामोपायमुपसंहरन् नृभेदमाह तस्मादिति सतथाविधो देही कस्य विद्रोहं नाचरेत् परतश्चि अभिद्रुयमानात् संबंधि
नश्चयमादपि इहाभुववभयमिति भेदो दर्शितः ४४ पुनः सत्राह एषेति पुत्रिकोपमा दारुमयी वाचेतनपाया ४५ बोध्य
मानः उपदिश्यमानः स्वयं दारुणः पुनः पुरुषादादेत्याननुसृत इति ४६ आनकदुंदुभिरिति पदं महाभाग इति चोक्ताभिप्रायं

तस्मान्न कस्य विद्रोहमाचरेत् सततो विधः आत्मनः क्षेममन्विच्छेद्गोधुर्वै परतो भयम् ४४ एषातवान् जावाला
कृपणा पुत्रिकोपमा ० हंतुं नार्हसि कल्याणी मिमांसे दीनवत्सल ४५ श्रीराकू उवाच एवं स सामभिर्भेदैर्वा
ध्यमानोपि दारुणः न यत्नेन कौरव्यपुरुषादाननुव्रतः ४६ निर्वंधंतं स्य तं ज्ञात्वा विविंश्या न कदं दुभिः प्राप्त
कालं प्रति यो दुमिरं पत्रान् पद्यत ४७ हस्तपुद्गलमितापो यो यावदुद्भिर्वलौ दयं यद्यसौ न निवर्तते नापरा
धोस्ति देहिनः ४८ प्रदाय मृत्यवे पुत्रान् वमोच ये कृपणा मिमांसे कृता मे यदि जायेरन् मृत्युर्वानमियेत वेत् ४९

प्रति यो दुं प्रति कर्तुं मित्यर्थः इदं वक्ष्यमाणमपत्यार्पणं अन्वपद्यत ज्ञातवान् ४७ ननु खलोपमेतन्नमयेतेत्याशंक्याह स्वयमे
व मृत्युरिति ४८ तस्मादुपेक्षा दोषपरिहारायैवं करिष्यामीत्याह प्रदायेति मृत्युवेकं सत्यनन्विदपि नैव न्याय्यमित्याशंक्याह कृता
इति अस्यां कृता यदि मे जायेरन् तदा यद्भावित इति तु जीविततुतावद्भवत् तदंतराययमेव म्रियेत तदा किंचिदन्त्यायुः ४९

यदि वस्तुता भविष्यति न वायं म्रियेत तदा मृत्युत्रा देवास्तु भरणमिति विपर्ययो वा किं न स्यात् ननु प्रोक्तं सत्यं सत्यं ववाक कालं कथं
मृत्युः स्यात् तत्राहा गतिरिति धातुः अस्यास्तु भरणमिति नैव हि ते कृतवतः अत इदानीं मृत्युत्पार्षणं प्रति जैवमंत्रः तथा साति उप
स्थितो मृत्युं रयंता वनिवर्तेत निवर्तेत पुनः कालांतरेत्यापयेन्न चेत् नानाराधो ममेत्यर्थः अथ वा स्य मृत्युत्रा दुपस्थितो मृत्युं र
रस्यावधा यो निवर्तेत पुनरनेन स मंत्रेण स भवेदेवेति यदा गतिर्धातुर्दुरत्ययत्वे तस्य प्रपंच उपस्थित इति ५० प्राणिना

विपर्ययो वा किं न स्यात् इति ज्ञातुं दुर्त्यया उपस्थितो निवर्तेत निवर्तेत पुनरापयेत् ५० अग्नेर्यथा दारुवि
योगयोगयोगयोरदृष्ट्यन्निमित्तमस्ति एवं हि जंतोरपि दुर्बिभायः शरीरसंयोगवियोगहेतुः ५१ श्रीशु
क उवाच एवं विमृश्य तं पापं यावदात्मनि दर्शनं श्रज्याभासवैशौरिर्वदुमान पुनरसम् ५२ प्रसन्नवदनो
भोजो नृशंसं निरपत्रकं मनसा ह्यमानेन ग्रहसन्निधमब्रवीत् ५३

महश्च दुर्बितर्क्यमितिसदृशां तमाह अग्नेरिति वने वृक्षात्प्रदहन् वृद्धिः सान्निहितानपि वृक्षान् परित्यज्य कदाचि
द्वेस्त्रानपि दहति प्रापेत्तदा नानसस्य प्राण्यदृष्ट्यतिरेकेण किंचिन्नियामकथमस्ति यथा एवं जंतोर्जन्ममरण
योरपि हेतुर्दुर्बिभायः अविच्छेदः ५१ यावदात्मनि दर्शनं स्वप्नज्ञावधिविनायति स्य विश्वासाय विकसितां भोजप्रस
न्नवतीत् ५३

द. पू.

यत्तयथा अशरीरणीवागाह तथाहि निश्चितं अस्याः सकाशात्ते भयं नास्ति यतः ये भयं पुत्रेभ्यः ते भयं मुह्यितं अष्टमोहं
ते तेभ्यः अन्यो न्यापेक्षया सर्वं यथा भवेयुः रित्युक्तं तानस्याः पुत्रा समर्पयिष्ये ५५ निर्वृते निवृत्तः शतं तदा क्ये
सार उपतिस्तदत् ५५ प्रसूतिकाले प्राप्ते सर्वः स वीर्या भगवानेव देवतायस्याः सा तथा सर्वदेवता मयी वा भगव

वसुदेव उवाच नखास्यास्ते भयं सौम्य दगाह शरीरणि पुत्रा समर्पयिष्ये स्ताः स्याः यतस्ते भयमागतम्
शुक उवाच स्वसर्वधानि वृत्ते कंसस्तदा क्ये सारवित् वसुदेवो पितृप्रातः प्रशस्य प्राविशद्गृहं ५५ अ
थ काल उपावृत्ते देवकी सर्वदेवता पुत्रा अस्य पुत्रे च शोकया चैवानुवृत्तं कीर्तितं प्रथमं कंसायानक दुःखिः अ
प्यामो सकृद्वृणसा रतादति विद्वलः ५६ किंदु संहं नु साधुना विदुषा किमपेक्षितम् किमकार्यं कर्तव्यं दुस्त्य
जं किं धृतात्मना ५७ दृष्ट्वा स्वासमन्ततैरेः सत्येनैव च वस्त्रितं कंसस्तत्प्रमनारो प्रहसन्निदमवधीत् ५८ प्रति
यातु कुमारो यं न लब्ध्वा दस्ति मे भयं अष्टमाद्यवयोगे भो मृत्युर्मे विहितः किल ६० तथेति स्तुतमाये दाय यथा वा
न क दुःखिः ५९ नाभ्यनंदता तदा क्ये मसतो विजितात्मनः ६० सत्य
दां यथा ५६ श्रुत्वा पुत्रं कथं मपितवानित्यक्षेपायाय माह किंदुः संसहमिति साधुना संधाना पुत्रालनं सखापेक्षा कथं च कृ
तं कर्तव्यं विदुषामिति भवेत्तत्त्वत्वायादिति आनतामित्ययः ननु स्वयं भोते सति कंसो बालं न हन्यादिति मत्वा नीतवानिति
किं न स्यादिति तेन साह किमकार्यमिति ननु देवकी कथं पुत्रं तया जेत्यत आह दुस्त्य उमिति चित्ते धृत आत्मा हरिये सोषा ६१

कंसस्य रांति देवकार्यं नुगुणान भवताति नारदस्य प्रथमं स्नानं तदाह नंदाद्यादि त्रयेण उभयेर्वसुदेव नंदयोः ६३ वधो धर्मं देवकृतं मिति
विशेषः ६४ निगूढः श्रमवलेः अजने विस्तुस्तं कया ६६ ६७ इति दर्शने प्रथमोऽध्यायः श्रीरामकृष्णवामदेवाय नमः
नंदाद्योपेवृजोपाया श्रीमदीषां च योषितः कृत्स्नयो वसुदेवाद्या देवक्या धाय दुस्त्रियः ६१ सर्वैव देवताया उभयो
भरात इतयो वधुसहृदो ये च कंसमनुवृता ६३ असराः सर्व एवैने लोकोपदूक कारिणः एतकं साय भगवान् शशांसाभ्यो
त्यनाहः भूमे भ्रातृमाणा नां दैत्यानां च वधो धर्मं ६४ सखे विनिर्गमे कंसो यद्भवत् साकारा निति देवक्या गर्भसंभूतं
विष्णुयवसुविधं प्रति देवकी वसुदेवं विनिर्गमिगैर्गृहे जातं जातमहं नु वंत योरजुशंकया ६६ मातरं पितरं भ्रातृनृस
सर्वीश्वरसहृदस्तथा मितिवसुदेवो लुब्ध धाराजानः प्रायशो मृवि ६७ आत्मानं महसं जातं जानन् प्राकृ विष्णुना हृतं
महाकरं कालनेमिं यदुभिः सचरुथत ६८ उग्रसेनं वपितरं रयदुभोऽंघ्रिकाधिपम् स्वयं निगृह्य बुभुजे शरसेनान्
महाबलः ६९ इति श्रीभागवते महापुराणे दशमस्कंधे प्रथमोऽध्यायः १ श्रीरामकृष्णाय प्रलंबे च कया एर
रणावर्तमहानशनेः मुष्टिकारिश्चिद्विदूतैर्केशिधेनुकैः ३ अन्यैश्चास्मभूपा लैर्बोलाभौमादिभिर्युतः यदनां
कदनं चैव केवलीमागधसंभयः तेषां जिता निविशुः कुरुयां चालके कयान् शास्त्राविदर्भा निषधान् विदेहान् कोशलां प
दितीये कंसघाताय देवक्या गर्भगोहारे ब्रह्मादिभिः स्तुतसा च सोलितेति निरूप्यते २ यदुभिसचरुथते त्यक्तं मेव विरोधं
प्रपंचयति वर्या देवकी गर्भस्य च संवारेण भगवतः प्रवेशं वक्तुं प्रलंबेत्यादिसां द्रव्येण महाशनो अघासरः ३ श्रीः

दे. ५ अनुसंधाना अनुवर्तमानः ४ धामकलातदेवसप्तमोगर्भोवभूव किंतुमेत्यत आह यमनंतमिति हर्षशोकविवर्द्धनः आनं
 दरूपस्यावतीर्णस्याहर्षः पूर्वगर्भसाधारणहृत्वावशोकइति ५ ननुसागोकुलिकमित्यास्ते अत आह अथाश्रयति न केवलं मे
 व अथानेपि अपीति विवर्द्धयुरे अलक्ष्यस्त्वानेषु दुर्जरे संतं ननु गर्भ आकृष्टभागाः कथं जीवेदित्यत आह मामकं धामेति तत्र त
 तः ६ किमर्थं कार्यमित्यत आह अथेति अनंतरमेवेत्यर्थः अंशभागेनेति अशैः शक्तिभिः भजते अधितिष्ठति सर्वान् ब्रह्मादि
 स्तं वषपयता नित्यं शभागस्तेन परिपूर्णं न रूपेणेत्यर्थः यदा अंशैर्ज्ञानैश्चर्यबलादिभिर्भजयति योजयति स्वीयानीति तथा तेनेति

त गकेतमनुसंधानाज्ञातयपर्युपासते स्तौहृषुषइस्त्वालेषु देवक्याओयसेनिना ४ सप्तमो वैष्णवं
 धामयमनंतप्रयक्षते गर्भोवभूवदेवक्याहर्षशोकविवर्द्धनः ५ भगवानपविश्वत्साविदित्वा कंसजं भयं
 यदुनां निजनाथानां योगमायां समादिशत् ६ गच्छदेव वृजं भद्रं गोपगोप्तिभिर्लंकुतं रोहिणीवत्सदेवस्य
 मायास्तेन रोगोकुले ७ अथाश्वकंससंविना विवरेषु वसति हि देवक्या जरे गर्भं रोषारं धाममामकं
 तस्मिन् विवरे रोहिण्या उदरे सन्निवेशय अथाह मराभागेन देवक्या पुत्रतां शुभं प्राप्तामिव तं यशोदायां नंदपत्न्या
 भविष्यति ८

यदा अंशेन पुरुषेण मायायाः भागो भजनं इक्षणं यस्य तेन यदा अंशेन मायाया गुणावतारादिस्थाः भजनीयाः न तसासा
 साक्षात्काररूपं यत्तेन अथवा अंशैर्ज्ञानबलादिभिर्भजनं अनुवर्तनं भक्तेषु यत्तेन सर्वथा परिपूर्णं न रूपेणेति विवक्षितं क
 स कृष्णगवानस्यमित्युक्त्वा दिति तां प्रोत्साहयति त्वयशोदायामित्यादिसाधकतुष्टयेन ९ भगवद्देवायस्य तेन यदा
 १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००

सर्वान् पुत्रादीन् का कामयते येतेषां वं देवरीं श्रेष्ठं नियंती अपर्वकामान् सर्वान् कामवरान् नृपदूदातिपातां ३० ३१ त्वद्विक्र
 मणवत्स्यथेपदेशा भविष्यतीत्याह गर्भसंकर्षणादित्यादिना रामेति वसं बोधनं करिष्यतीत्याह सत्कृतेन तेन लोकमरणादित्य
 अर्वयंतीमनुधात्वा कंसं सर्वकामवशं धूपोपहारबलिभिः सर्वकामवरप्रदां १० नैमधेयानि कुर्वीत स्वाना
 निवर्तनराशुवि गुं दुति भद्रकालीति विजयावैष्णवेति च २१ कुमुदा वंजिका कलामाधवे कथं कीर्तितं मा
 यानारायणीशानां शारदेयं विक्रितं २२ गर्भसंकर्षणात्तं वप्राहुः संकर्षणं मुखे रामेति लोकमरणादलंबल
 वदुष्यात् २३ संदिष्टं भगवता तित्येयो मिति तद्वतः परिरक्ष परिक्रम्य मां गता तत्तथा करोत् २४ गर्भे
 णीत देवक्या यरोहिणीयोगनिद्रया अहो विस्रंसितो गर्भ इति पौराविनुकुरुः २५ भगवानपि विश्वात्मा
 भक्तानामभयंकरं आविवेशांशभागेन मन आनकदुंदुभिः २६ सविधत्पौरुषं धामराजमानो यथावि
 दुरासदोति दुर्धर्षो भूतानां सबभूव २७ श्रीकृष्ण

त्पादनात् २३ तथेति पुनरपि ओमिति अथादौ एण गृह्यतां पृथ्वी २४ विस्रंसितः विभ्रष्टः विस्मृष्ट इत्यर्थः इति विनुकुरुः ननु
 तदिदुरित्यर्थः २५ मन आविवेशमनस्याभिर्बभूव जीवावानाधमिव नृधातुसंबंध इत्यर्थः २६ धामश्रीमूर्तिः २७

६. ५. जन्ममंगलं जगतीमर्तिमत्पंगलं अच्युतांशमच्युताः युतिरहिताः अंशोरेष्वयोयस्यतं यदा अच्युतस्य अंशः
 वांशोभक्तानुग्रहायपारिबन्धपुरिष्यथः सम्यग्भूतमेवाहितवधदीक्षया अपितं देवीयातमागंशुद्रमचेत्यर्थः सर्वस्य
 कंसर्वस्यात्मानं अतएवात्मभूतस्वस्मिन्नादावेवसंत मनस्तमनसोवाधधारधारणायाधृतवाती अत्रानुदृष्टमाह य
 यथाकाष्ठाशनीसक आदेनकरावद्रमात १८ सर्वजगन्निवासस्य निवासभूता सत्यपि नितरां सर्वजनाह्लादकतया
 ततो जगामंगलमच्युतांगं समाहितं रसस्तो न देवी दधारसर्वात्मकमात्मभूतं काष्ठा यथानंदकरं मनस्तः १९
 सादेवकी सर्वजगन्निवासनिवासभूता नितरां नरो जे भोगे द्रुगे हे निशिखे रुद्रा सरस्वती ज्ञानखलेय
 यासती तो विक्षयक स प्रभया जितांतरा विरोचयती भजत रत्नचिह्निता आहैवमेप्राणहरो हरीरु
 x २° x हां ध्रुवं श्रितो यन्पुंयमीदृशी २१ श्रीकृष्णाय नमः ॐ

रेजे किंतु त्वयमेवानंदमयै च भवशयैः नूयतः कंसस्य गृहे रुद्रा अयै न दृश्येते परादिषु रुद्रा अग्निशिखाक्षेप
 इव तथा सती शोभना सरस्वती ज्ञानखले ज्ञानपंचके रुद्रा यथा येषामनुपकारिणी न राजते तद्वत् - प्रभया स
 वनं विरोचयती अजितः अंताराकुक्षि मध्ये यस्यास्ता एष विरोचमानः ध्रुवहरिरेव यतः यस्मात् ईदृशी पूर्वं ना
 सीत् २०

॥ इति दशमे त्रयोविंशः ॥ ॥ चतुर्विंशमेतद् इत्यमरखं व्यावर्त्य हेतुमिः ॥ १८३ ॥ प्रवर्त्तयामास गोवर्द्धनमखोत्सवं ॥ १॥ सु
 राणां क्रियागवीनरस्यस्वरसुरेषु च । मधवन्मदसंगायतन्मखेयं समचारयत् ॥ २॥ ब्राह्मणाः केसाद्रीताः स्वाश्रमस्तथापवसगवते
 मत्तजन ॥ भगवानपितृवैव निवसत् ॥ इंद्यागस्तोद्यमानगोपानपश्यदितिसंबंधः ॥ ३॥ वृथासंख्यमोक्षवति । मन्त्रोयमिति प
 र्वंचत् । किमत्र फलं कादेवताकेनाधिकारिणा केनावासाधनेन साध्यते ॥ ३॥ एतद्ब्रूहि । महान्कामो मम श्रवणवर्त्तयद्वा । तव
 ॥ इति श्री सागवते माहापुराणे दशमस्कंधे पञ्चमोऽध्यायः ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ ॥ भग
 वानपितृवैव बलदेवेन संयुतः ॥ अपश्यन्निवसन् गोपानिंद्यास्तोद्यमान ॥ १॥ तदक्षि ज्ञोपि भगवान्सर्वात्मा सर्वदर्शनः
 ॥ अश्रयावनतो पृच्छद्ब्रह्मन् दयुरोमान् २॥ कथं तांमपितः कोयं संभ्रमो वउपागतः ॥ किं फलं कस्यचोद्देशः केन वा
 साध्यते मखः ॥ ३॥ एतद्ब्रूहि महान्कामो मम श्रुष्वपि पितः ॥ नहि गोप्यं हि साधूनां ह्यसंख्यं सर्वोत्तममिह ॥ ४॥ अस्तु
 स्वपरदृष्टीनाम मित्रोदास्ते विद्वांसः ॥ उदासीनो रिवद्ब्रह्म आत्मवत्सुहृदुच्यते ॥ ५॥

वर्त्तयद्वा । तव महान्कामो दृश्यत इति । तूच्छी छितं प्रत्याह । नेति सर्वात्मनां सर्वत्रात्मदृष्टीनां ४॥ अतएव न विद्यते स्वः फ
 इति दृष्टिर्देवा इति स्वपरदृष्ट्या सावादवतद्देवमित्रादयोपियेषां न संतीत्याह ॥ अमित्रेति मित्रं । उदास्त उदासीनो विद्वांसः
 पांतिषां ह्यसंख्यं सत्कर्मनगोपनीयं किं विदस्तीत्यर्थः । सत्यपि सेददर्शनि उदासीनः शत्रुवद्ब्रह्म आत्मतुल्यत्वात्सुहृन्मित्रेषु न
 डीनीय इत्याह उदासीन इति ॥ ५॥

871

द० पू०
९०

नोमीअतेधवपुषेतडिदं बरायं गुं जाकलं सपरिणिष्ठं लसन्मुरवाय ॥ वन्यस्त्रजे कवेड वेन विषाणवेयुल्लस्य ॥

विषे

राम
९०